

УДК 343.01

СУСПІЛЬНІ ТА ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ДО ПИТАННЯ ПОШУКУ БАЛАНСУ

Н. В. Нетеса, кандидат юридичних наук, вчений секретар Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Постановка проблеми. Кримінальне право, як і будь-яка інша галузь права, є важливим регулятором суспільних відносин, у зв'язку з чим одним із його головних призначень є забезпечення інтересів різних учасників цих відносин. На це ще наприкінці XIX ст. вказував відомий правознавець Р. Ієринг, за словами якого інтереси – це суть життєвих потреб суспільства, їх охорона саме і становить головне призначення права [1, с. 83], яке, врешті-решт, є нормативним закріпленням різноманітних соціальних інтересів. За таких умов актуальності набуває питання про те, як мають співвідноситися між собою суспільні та приватні інтереси в правовому регулюванні тих чи інших суспільних відносин, адже сьогодні очевидним є той факт, що ці інтереси далеко не завжди можуть (і не повинні) визнаватися такими, що перебувають у стані рівноваги. Це залежить від низки чинників, серед яких не останнє місце належить особливостям галузі правового регулювання. Очевидно, що має свою специфіку співвідношення суспільних та приватних інтересів і в доктрині кримінального права, у зв'язку з чим актуальним стає питання пошуку оптимальної моделі їх взаємодії саме в цій галузі права, виходячи з тих завдань, які стоять перед законом про кримінальну відповідальність.

Аналіз наукових публікацій. Слід зазначити, що проблема визначення співвідношення соціальних інтересів у тих чи інших суспільних відносинах та їхнього нормативного закріплення є хоча й не новою, але все ж таки недостатньо розробленою в науковій

літературі. Найбільша кількість напрацювань у цьому напрямі на теперішній час є в загальній теорії права (С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, С. В. Савченко), конституційному (В. А. Мальцев), цивільному та цивільному процесуальному праві (А. С. Довгерт, О. А. Підпригора, А. Ф. Пьянкова), а також у кримінальному процесуальному праві (Н. В. Глинська, І. А. Тітко). Що стосується доктрини кримінального права, то питання співвідношення суспільних та приватних інтересів не було предметом самостійного дослідження, хоча деякі напрацювання містяться в наукових працях Ю. В. Бауліна, присвячених методологічному значенню поділу права на приватне і публічне для кримінально-правових досліджень, а також у публікаціях міждисциплінарного характеру, присвячених, зокрема, розгляду інститутів примирення сторін (Я. А. Шараєва), угод про визнання винуватості (М. І. Хавронюк), захисту інтересів потерпілого від злочину (В. І. Борисов, А. А. Музика, М. І. Панов).

У зв'язку з цим **метою** цієї статті є з'ясування найоптимальнішої моделі співвідношення суспільних та приватних інтересів у кримінальному праві, характерною ознакою якого є встановлення балансу між ними, а так само визначення його сутності та прояву на законодавчому та правозастосовному рівнях.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі для позначення форм поєднання суспільних та приватних інтересів у правовому регулюванні вживаються різні терміни, як-от: «рівновага», «баланс», «компроміс», «узгодження» тощо. Причому нерідко ці терміни застосовуються як синонім, з чим, на наш погляд, не завжди можна погодитися. Отже, спробуємо встановити співвідношення між зазначеними поняттями та в такий спосіб відшукати найбільш оптимальну термінологію в контексті досліджуваного питання.

Насамперед з'ясуємо зміст терміна «рівновага», адже саме за його допомогою нерідко розкривається значення інших із згаданих термінів. Традиційно під рівновагою розуміється стан нерухомості, спокою, у якому перебуває певне тіло під впливом рівних, протилежно спрямованих і таких, що взаємно знищують одна одну, сил; стан стійкого спокою, спокій внаслідок гармонійного поєднання явищ [2, с. 568]. Вочевидь, що цей стан не завжди може бути забезпечений, особливо в соціальних системах, і тому слід пого-

дитися з думкою С. В. Савченка про те, що встановлення рівноваги інтересів за будь-яких умов не може однозначно бути оптимальною формою, оскільки за певних обставин об'єктивно необхідно встановлювати пріоритет одного інтересу та обмеження іншого [3, с. 53].

Що стосується слова «баланс», то воно походить від французького *balance* і в більшості довідкових джерел буквально тлумачиться як рівновага, врівноваження [4, с. 94; 5, с. 35], що нерідко дає науковцям підстави розглядати їх як рівнозначні. Не заперечуючи в цілому проти можливості в окремих випадках буквального тлумачення терміна «баланс», вважаємо, що в площині кримінального права така позиція є свідченням спрощеного підходу до розв'язання проблеми впливу кримінального права на суспільні відносини, а отже, й на інтереси як їхнє ядро. Ми погоджуємося з думкою В. А. Мальцева про те, що звуження поняття «баланс» інтересів до поняття «стану рівноваги» позбавляє його повноти змісту, ігнорує соціально-політичне призначення, а також ускладнює встановлення критеріїв його досягнення та забезпечення в правовій державі [6, с. 6]. Крім того, підміна поняття «баланс» поняттям «рівновага» не відображає її специфіки предмета кримінально-правового регулювання, оскільки кримінальне право насамперед охороняє найбільш важливі суспільні інтереси щодо забезпечення національної, громадської, екологічної безпеки, здоров'я населення, безпеки миру та людства тощо, яким особа, що вчиняє злочин, протиставляє власний приватний інтерес. Більше того, навіть тоді, коли закон охороняє начебто приватний інтерес (наприклад, життя та здоров'я особи, її недоторканність), останній нерідко є настільки цінним, що набуває суспільної значущості, у зв'язку з чим породжений суспільно небезпечним посяганням конфлікт, умовно кажучи, «приватних інтересів», не може бути приведений у стан рівноваги, адже в такому разі шкода заподіюється абсолютним соціальним цінностям. Саме тому, на наш погляд, рівновага інтересів у кримінальному праві як така може бути забезпечена хіба що в окремих випадках посягань на відносні цінності, коли порушений інтерес може бути повністю відновлений, зокрема, у разі вчинення певних майнових посягань чи посягань у сфері господарської діяльності.

Щодо терміна «компроміс» та можливості його вживання як синоніма слова «баланс», що доволі часто зустрічається в галузі кримінального процесу, то в кримінальному праві його застосування є вкрай обмеженим. Очевидно, що поява компромісу в матеріальному праві пов'язана з проникненням до останнього елементів процесуального права, насамперед інституту угод про визнання винуватості та про примирення. Проте видається, що компроміс як угода між представниками різних інтересів на основі взаємних поступок [5, с. 446] може бути досягнутий лише у сфері конфлікту приватних інтересів і за жодних умов не може поширюватися на випадки посягань на суспільні інтереси або на випадки вчинення поліоб'єктних злочинів, коли разом із приватним інтересом ставиться під загрозу суспільний інтерес. По суті з тих самих підстав недоцільним видається й вживання для позначення соціального призначення кримінального права й категорії «узгодження інтересів» (або консенсус).

Викладене дозволяє дійти висновку, що, враховуючи особливості предмета кримінально-правової охорони, поняття «баланс інтересів» є найбільш оптимальним з точки зору його здатності відбити зміст та соціальне призначення кримінального права у сфері регулювання суспільних відносин.

Незважаючи на те, що кримінальне право традиційно вважається публічною галуззю права, яка покликана охороняти перш за все суспільні інтереси, слід визнати, що однією з тенденцій розвитку сучасної доктрини кримінального права є розширення в ньому приватноправових засад. У зв'язку з цим ще одним аспектом, що заслуговує на увагу в контексті дослідження питання про забезпечення кримінально-правовими засобами балансу соціальних інтересів, є виявлення межі між сферами суспільного та приватного інтересу. Відразу зазначимо, що, визначаючи взаємозв'язок між суспільним та приватним інтересом, ми виходимо з того, що суспільний інтерес, який є похідним від приватних інтересів, не зводиться до простої їх сукупності, а є певним інтегративним утворенням, яке, у свою чергу, набуває нової якості, порівняно з приватними інтересами, а отже, й робить можливим їх перебування в протиріччі. Так само не слід ототожнювати суспільний інтерес з державним (що іноді зустріча-

ється в юридичній літературі), адже державні інтереси – це окремий різновид публічних інтересів, який не підміняє собою суспільні інтереси, а, за справедливим твердженням В. В. Субочева, об'єднує кілька взаємовиключних начал: в одних випадках він суперечить приватним інтересам, відстоюючи суспільні, у других – суперечить суспільним, гарантуючи приватний інтерес, у третіх – взаємовключає як суспільний, так і приватний інтерес заради самого себе [7, с. 6]. Отже, суспільні та приватні інтереси в кримінальному праві перебувають у діалектичному взаємозв'язку, який виявляється в тому, що ці інтереси можуть не лише взаємозумовлювати один одного, а й у ряді випадків конфліктувати між собою, у зв'язку з чим одним із головних призначень кримінального права стає забезпечення за допомогою кримінально-правових засобів захисту найбільш уразливих соціальних інтересів (чи то приватних, чи то суспільних) шляхом знаходження балансу між ними.

Слід зазначити, що в будь-якому суспільстві залежно від рівня його соціально-економічного та історичного розвитку, традицій, які існують у ньому, національних особливостей, культурних, релігійних та моральних цінностей устанавлюються пріоритети в захисті суспільних або приватних інтересів. Сьогодні в умовах загроз для українського суспільства відбувається двосторонній процес: з одного боку, віддається пріоритет захисту публічних інтересів (загальнодержавних та суспільних), з другого – у світлі євроінтеграційних процесів (принаймні на законодавчому рівні) – пріоритет захисту приватних інтересів (зокрема, законодавчо закріплюється постулат примату життя і здоров'я людини, її честі і гідності, недоторканності і безпеки над корпоративними та державними інтересами) [8, с. 14]. За таких обставин цілком логічно постає питання про те, як узгоджуються між собою можливість устанавлення пріоритетності в кримінально-правовій охороні тих чи інших інтересів та забезпечення балансу між ними і чи не порушується останній у такому разі? Очевидно, що відповідь на це питання потребує розгляду балансу інтересів крізь призму певних взаємозв'язків та взаємозалежностей, а саме: врахування ступеня важливості тих чи інших інтересів та встановлення адекватних цьому ступеню важливості засобів їх кримінально-правового забезпечення.

Безумовно, що встановлення балансу суспільних та приватних інтересів у кримінальному праві вимагає дотримання низки базових конституційних принципів, зокрема рівноправності, домірності, неприпустимості надмірного й непропорційного обмеження прав і свобод особи, принципу соціальної справедливості, урахування рішень Європейського суду з прав людини [3, с. 55]. При цьому видається, що цілком виправданим є розгляд питання про баланс суспільних та приватних інтересів у кримінальному праві з позиції дворівневого підходу, тобто з точки зору його дотримання на рівні правотворення та правозастосування.

Не викликає сумнівів, що баланс інтересів в ідеалі має встановлюватися на рівні правотворення і передбачати такий спосіб формулювання законодавцем кримінально-правових норм, за якого останні відбивали б оптимальне поєднання суспільних та приватних інтересів і співрозмірність ступеня важливості інтересів та зусиль, що витрачаються на їх забезпечення. Як уже зазначалося, закон про кримінальну відповідальність охороняє лише найбільш важливі, найбільш значущі для інтересів держави і суспільства відносини. Однак ці відносини не є однорідними з точки зору їх правової природи. Одні з них мають суто публічно-правовий характер, і в разі посягання на них приватні інтереси окремих фізичних чи юридичних осіб, як правило, взагалі не страждають. Тут цілком виправданим видається пріоритет суспільних інтересів, забезпечення яких є умовою ефективного захисту прав кожної окремої особи (зокрема, відносини у сфері національної, громадської, екологічної безпеки тощо). Інші охоронювані кримінальним законом суспільні відносини мають, так би мовити, публічно-приватний характер, і в разі посягання на них поряд із суспільними інтересами порушуються ще й приватні інтереси (йдеться насамперед про комплексні суспільні відносини, що виникають на стику кількох сфер суспільного життя). Очевидно, що і тут перевага в охороні має залишатися за суспільними інтересами. І нарешті, що стосується визнання існування в кримінальному праві суспільних відносин, які мають приватноправову природу, то здається, що до них із певним застереженням можуть бути віднесені, наприклад, відносини власності, посягання на які за загальним правилом зачіпають інтереси лише

окремих фізичних та юридичних осіб, або ж окремі групи суспільних відносин у сфері господарської діяльності. Але чи свідчить це про те, що в захисті таких суспільних відносин домінують приватні інтереси над суспільними? Відповідь на це питання дати достатньо складно. Справа в тому, що будь-який злочин, навіть тоді, коли він спрямований проти приватної особи, є своєрідним викликом не лише цій особі, а й державі та її правоохоронній системі [9, с. 162], а також суспільству в цілому, оскільки створює в суспільстві стан неспокою та породжує потенційну загрозу для всіх інших членів суспільства. Тим більше коли злочин, що вчиняється, має підвищений рівень суспільної небезпечності.

До того ж слід погодитися з тим, що дієвий захист приватного інтересу у кримінальному праві залежить від можливості визнання на законодавчому рівні носія приватного інтересу (потерпілого) повноцінним учасником кримінально-правових відносин. На жаль, сьогодні, як справедливо наголошує А. А. Музика, чинне законодавство України, забезпечуючи права підозрюваних, підсудних і засуджених, майже не опікується правами потерпілого від злочину, який, відповідно до теоретичних положень кримінального права, фактично перебуває за межами кримінально-правових відносин, що виникають у зв'язку з учиненням злочину [10, с. 106]. За таких умов цілком логічно постає питання про підстави виникнення кримінально-правових відносин у разі посягання на приватний інтерес конкретної особи. Очевидно, що успішне вирішення цього питання можливе лише за рахунок включення його до складу кримінально-правових відносин на рівні з іншими двома учасниками – злочинцем та державою в особі уповноважених органів. Крім того, баланс інтересів з визначальною роллю приватного інтересу можливий за умови передбачення в законі про кримінальну відповідальність прямої вказівки на відшкодування потерпілому заподіяної шкоди.

Викладене зайвий раз доводить, що в ідеалі баланс інтересів має бути забезпечений на законодавчому рівні, а отже, якщо різні соціальні інтереси збалансовані на законодавчому рівні, то не виникає сумнівів у можливості збереження цього балансу й на рівні правозастосування. Проте можлива й інша ситуація, коли з певних причин не вдалося забезпечити баланс інтересів на законодавчому

рівні. Чи можливе за таких умов його відновлення на рівні правозастосування?

Дійсно, у законі про кримінальну відповідальність сьогодні наявні положення, які не забезпечують баланс різних соціальних інтересів. Як приклад можна навести положення ч. 5 ст. 72 Кримінального кодексу України в редакції від 26 листопада 2015 р., якою до недавнього часу передбачалося, що зарахування судом строку попереднього ув'язнення в разі засудження до позбавлення волі в межах того самого кримінального провадження, у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення, провадиться з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі. При цьому вказані законодавчі приписи мали імперативний характер і застосовувалися до всіх осіб, щодо яких на момент набуття чинності законом набрав законної сили обвинувальний вирок, покарання за яким не відбуто повністю, а у визначених законом випадках – навіть до винесення вироку. Крім того, ці правила застосовувалися без урахування ступеня тяжкості вчиненого злочину, а отже, й поширювалися на тих осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини. За таких умов виникала суперечлива ситуація, за якої законодавець, прагнучи забезпечити оперативне здійснення необхідних процесуальних дій, пов'язаних із доведенням вини або невинуватості особи, чомусь поза полем зору залишив інтереси інших учасників суспільних відносин, як тих, яким була заподіяна шкода діянням засудженого, так й інших, котрі мають бути убезпечені від можливості вчинення такою особою злочинів у подальшому, особливо за теперішніх складних соціально-економічних та політичних умов, коли ризик того, що ці особи знову вчинять злочин, є занадто високим. Очевидно, що за такої редакції ч. 5 ст. 72 Кримінального кодексу України неможливо було відновити баланс суспільних та приватних інтересів на правозастосовному рівні. Саме тому з метою збалансування інтересів усіх сторін конфлікту та забезпечення додаткових гарантій захисту невизначеного кола осіб виникла нагальна потреба в удосконаленні положень норми, закріпленої в ч. 5 ст. 72 Кримінального кодексу України. На щастя, законодавець певною мірою виправив цю ситуацію, прийнявши Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення» № 2046-VIII від 18 трав-

ня 2017 р., який набрав чинності з 21 червня цього року, і повернувся до попередньої редакції ч. 5 ст. 72 Кримінального кодексу України, яка передбачає, що попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день. Хоча слід визнати, що і такий крок не дозволяє повністю нейтралізувати негативні наслідки чинності ч. 5 ст. 72 Кримінального кодексу України в редакції від 26 листопада 2015 р., оскільки остання ще певний час застосовуватиметься як більш м'який закон, що має зворотню дію у часі. Наведений приклад свідчить про те, що імперативний характер кримінально-правових приписів не дозволяє відновити порушений на законодавчому рівні баланс приватних та суспільних інтересів на рівні правозастосування, а потребує прийняття відповідного рішення на законодавчому рівні.

Водночас Кримінальний кодекс України містить і положення, які не позбавляють можливості забезпечити баланс інтересів саме на правозастосовному рівні. У кримінально-правовій літературі досить часто вживаються поняття типового та індивідуального ступеня тяжкості злочинів [11; 12; 13]. Перший із них установлюється законодавцем щодо тієї чи іншої групи злочинів і відбивається в положеннях кримінального законодавства, другий – визначає суспільну небезпечність конкретного злочину з урахуванням особливостей його об'єктивних та суб'єктивних ознак. Очевидно, що саме врахування індивідуального ступеня тяжкості злочину за умови, якщо законодавчі приписи дозволяють обирати варіант поведінки, є тим чинником, що дозволяє правозастосувачу обмежити приватний інтерес і в такий спосіб забезпечити (чи відновити) баланс між суспільними та приватними інтересами. Так, відповідно до ч. 5 ст. 65 Кримінального кодексу України у випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання винуватості суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди. При цьому згідно з ч. 4 ст. 469 Кримінального процесуального кодексу України, наприклад, угода про визнання винуватості може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, а за певних умов й особливо тяжких злочинів. Отже, тут ідеться про типовий ступінь тяжкості злочину. Водночас відповідно до роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ступінь тяжкості вчиненого як показник індивідуального рівня суспільної небезпечності конкретного злочину, зумовленого його специфічними об'єктивними і суб'єктивними ознаками, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 470 Кримінального процесуального кодексу України має враховуватися прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості та судом, який перевіряє таку угоду на відповідність закону [14]. А це дає суду можливість відмовити в затвердженні угоди про визнання винуватості в разі, якщо узгоджене прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим покарання не відповідає саме індивідуальному ступеню тяжкості вчиненого ним злочину, й у такий спосіб забезпечити баланс суспільних та приватних інтересів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що баланс інтересів у кримінальному праві не означає абсолютної рівнозначності суспільних та приватних інтересів, а є оптимальним їх поєднанням, що допускає можливість встановлення пріоритету тих чи інших інтересів, виходячи зі ступеня їх важливості. При цьому вирішення питання про пріоритет суспільних чи приватних інтересів (а отже, і їх збалансування) багато в чому залежить від волі законодавця, який, формулюючи кримінально-правові норми, має прагнути відбити в них оптимальне поєднання суспільних та приватних інтересів шляхом встановлення співрозмірності ступеня важливості інтересів та зусиль, що витрачаються на їх забезпечення. Що стосується правозастосовного рівня, то його призначення полягає в тому, щоб не лише зберегти встановлений на законодавчому рівні баланс суспільних та приватних інтересів, а й відновити його у випадку, коли з певних причин не вдалося забезпечити баланс інтересів на законодавчому рівні.

Перелік літератури

1. Иеринг Р. Интерес и право. Приложения: 1. Пассивные действия прав. 2. Цель в праве. Ярославль: Тип. Губ. зем. управы, 1880. 300 с.
2. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка. М.: Аделант, 2013. 800 с.
3. Савченко С. В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України. *Порівнял.-аналіт. право*. 2013. № 3–2. С. 53–57. URL: http://pap.in.ua/3-2_2013/1/Savchenko%20S.V.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
4. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Большая Рос. энцикл.; СПб.: Норинт, 2004. 1456 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.

6. Мальцев В. А. Баланс интересов в сфере обеспечения безопасности: понятие и механизм государственно-правового регулирования. *Конституц. и муницип. право*. М., 2007. № 18. С. 5–9.

7. Субочев В. В. Законные интересы: монография / под ред. А. В. Малько. М.: Норма, 2008. 359 с.

8. Баулін Ю. В. Принцип справедливості кримінального закону у правових позиціях Конституційного Суду України. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 жовт. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 13–17.

9. Тітко І. А. Критерії обмеження сфери приватного інтересу в кримінальному процесуальному праві. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. 2015. Вип. 33, т. 2. С. 161–164.

10. Музика А. А. Компенсаційна функція кримінального права. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 жовт. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 104–109.

11. Яценко А. М. Типовий ступінь тяжкості вчиненого злочину як засіб індивідуалізації покарання. *Європ. перспективи*. 2014. № 3. С. 167–172.

12. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

13. Трухин А. Тяжесть преступления как категория уголовного права. *Уголов. право*. 2005. № 2. С. 59–61.

14. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод: лист Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду цивіл. і кримінал. справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12> (дата звернення: 13.02.2017).

Транслітерація переліку літератури

1. Ihering, R. (1880). *Interes i pravo*. Prilozheniya: 1. Passivnyie deystviya prav. 2. Tsel' v prave [Interest and law. Application: 1. Passive action of law. 2. The goal in law]. Yaroslavl: Tipografiya Gubernii zem. upravly [in Russian].

2. Ushakov, D. N. (2013). *Tolkovyii slovar sovremennogo russkogo yazyka* [Explanatory dictionary of modern Russian language]. Moscow: Adelant [in Russian].

3. Savchenko, S. V. (2013). Spivvidnoshennia pryvatnykh i publichnykh interesiv: dosvid Ukrainy [The ratio between private and public interest: experience of Ukraine]. *Porivnial'no-analitychne pravo – Comparative-analytical law*, 3–2, pp. 53–57. Retrieved from http://pap.in.ua/3-2_2013/1/Savchenko%20S.V..pdf [in Ukrainian].
4. Prokhorov, A. M. (2004). *Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar* [Big encyclopaedic dictionary]. 2nd ed. Moscow: Bolshaya Ros. entsikl.; Sankt-Peterburg: Norint [in Russian].
5. Busel, V. T. (2003). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy* [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin': Perun [in Ukrainian].
6. Maltsev, V. A. (2007). *Balans interesov v sfere obespecheniya bezopasnosti: ponyatie i mehanizm gosudarstvenno-pravovogo regulirovaniya* [The balance of interests in the sphere of security: the concept and mechanism of state-legal regulation]. *Konstitutsionnoe i munitsipalnoe pravo – Constitutional and municipal law*, 18, pp. 5–9 [in Russian].
7. Subochev, V. V. (2008). *Zakonnyie interesy* [The legitimate interests]. Moscow: Norma [in Russian].
8. Baulin, Yu.V. (2016). *Pryncyp spravedlyvosti kryminal'noho zakonu u pravovykh pozytsiakh Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [The principle of fairness of criminal law in the legal standpoint of the Constitutional Court of Ukraine]. *Sotsial'na funktsiia kryminal'noho prava: problemy naukovoho zabezpechennia, zakonotvorennia ta pravozastosuvannia: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – The social function of criminal law: problems of scientific support, lawmaking and enforcement: Proceeding of the Conference*. V. Ya. Tacia, V. I. Borysov (Ed.) et al. Kharkiv: Pravo, pp. 13–17 [in Ukrainian].
9. Titko, I. A. (2015). *Kryterii obmezhenia sfery pryvatnoho interesu v kryminal'nomu procesual'nomu pravi* [The criteria limit the scope of private interests in criminal procedure law]. *Naukovyi visnyk Uzhgorods'koho natsional'noho universytetu – Scientific Herald of Uzhhorod national University*. *Seriia Pravo*, 33, Vol. 2, pp. 161–164 [in Ukrainian].
10. Muzyka, A. A. (2016). *Kompensatsiina funktsiia kryminal'noho prava* [The compensatory function of criminal law]. *Sotsial'na funktsiia kryminal'noho prava: problemy naukovoho zabezpechennia, zakonotvorennia ta pravozastosuvannia: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – The social function of criminal law: problems of scientific support, lawmaking and enforcement: Proceeding of the Conference*. V. Ya. Tacia, V. I. Borysov (Ed.) et al. Kharkiv: Pravo, pp. 104–109 [in Ukrainian].

11. Yashchenko, A. M. (2014). Typovyi stupin' tiazhkosti vchynenoho zlochynu yak zasib individualizatsii pokarannia [The typical degree of gravity of committed crime as a means of individualization of punishment]. *Yevropeis'ki perspektyvy – European perspective*, 3, pp. 167–172 [in Ukrainian].

12. Kryvochenko, L. M. (2010). *Klasyfikatsiia zlochyniv za stupenem tiazhkosti u Kryminal'nomu kodeksi Ukrainy* [The classification of crimes according to the degree of gravity of the Criminal code of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

13. Truhin, A. (2005). *Tyazhest' prestupleniya kak kategoriya ugovornogo prava* [The gravity of the offence as a category of criminal law]. *Ugovolnoe pravo. – Criminal law*, 2, pp. 59–61 [in Russian].

14. Pro deiaci pytannia zdiisnennia kryminal'noho provadzhennia na pidstavi ugod: lyst Vyshchoho specializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 15.11.2012 r. №223–1679/0/4–12 [Of some questions of criminal proceedings on the basis of agreements: letter of the High specialized court of Ukraine of trial of civil and criminal cases from 15.11.2012, № 223–1679/0/4–12]. rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1679740–12> [in Ukrainian].

Нетеса Н. В. Суспільні та приватні інтереси в кримінальному праві: до питання пошуку балансу

Стаття присвячена дослідженню балансу суспільних та приватних інтересів у кримінальному праві. Зазначається, що в юридичній літературі для позначення форм поєднання суспільних та приватних інтересів у правовому регулюванні вживаються різні терміни («рівновага», «баланс», «компроміс», «узгодження»), які нерідко застосовуються як синоніми. При цьому доводиться, що саме термін «баланс» є найбільш оптимальним для потреб кримінального права, адже наповнює змістом співвідношення суспільних та приватних інтересів та відображає специфіку об'єкта кримінально-правової охорони, яким є найбільш важливі суспільні відносини щодо забезпечення національної, громадської, екологічної безпеки, здоров'я населення, безпеки миру та людства тощо. На підставі проведеного аналізу робиться висновок про те, що баланс інтересів у кримінальному праві не означає стану рівноваги суспільних та приватних інтересів, а є оптимальним їх поєднанням, що допускає можливість встановлення пріоритету в захисті найбільш уразливих соціальних інтересів (чи то приватних, чи то суспільних). У статті підкреслюється, що встановлення балансу суспільних та приватних інтересів у кримінальному праві вимагає дотримання низки базових конституційних принципів, таких як рівноправність, домірність, неприпустимість надмірного й непропорційного обмеження прав і свобод особи, соціальна справедливість, урахування рішень Європейського суду з прав людини. При цьому питання про баланс суспільних та приватних інтересів розглядається на двох рівнях – правотворення та правозастосування.

Зазначається, що в ідеалі баланс інтересів має встановлюватися на рівні правотворення і передбачати такий спосіб формулювання законодавцем кримінально-правових норм, за якого вони відбивали б оптимальне поєднання суспільних та приватних інтересів і співрозмірність ступеня важливості інтересів та зусиль, що витрачаються на їх забезпечення. Що стосується правозастосовного рівня, то його призначення полягає в тому, щоб не лише зберегти встановлений на законодавчому рівні баланс суспільних та приватних інтересів, а й відновити його у випадку, коли з певних причин не вдалося забезпечити баланс інтересів на законодавчому рівні. На прикладі аналізу конкретних кримінально-правових приписів демонструються випадки порушення балансу суспільних і приватних інтересів та аналізуються можливості його відновлення на рівні правозастосування.

Ключові слова: суспільний інтерес, приватний інтерес, рівновага, конфлікт інтересів, баланс інтересів, компроміс.

Нетеса Н. В. Общественные и частные интересы в уголовном праве: к вопросу поиска баланса

Статья посвящена исследованию баланса общественных и частных интересов в уголовном праве. Отмечается, что в юридической литературе для обозначения форм сочетания общественных и частных интересов в правовом регулировании используются различные термины («равновесие», «баланс», «компромисс», «согласование»), которые часто применяются как синонимы. При этом доказывается, что именно термин «баланс» является наиболее оптимальным для нужд уголовного права, поскольку наполняет содержанием соотношение общественных и частных интересов и отражает специфику объекта уголовно-правовой охраны, в качестве которого выступают наиболее важные общественные отношения по обеспечению национальной, общественной, экологической безопасности, здоровья населения, безопасности мира и человечества и т. д. На основании проведенного анализа делается вывод о том, что баланс интересов в уголовном праве не означает состояния равновесия общественных и частных интересов, а предполагает их оптимальное сочетание, допускающее возможность установления приоритета в защите наиболее уязвимых социальных интересов (будь то частных или общественных). В статье подчеркивается, что установление баланса общественных и частных интересов в уголовном праве требует соблюдения ряда базовых конституционных принципов, таких как равноправие, соразмерность, недопустимость чрезмерного и непропорционального ограничения прав и свобод человека, социальная справедливость, учет решений Европейского суда по правам человека. При этом вопрос о балансе общественных и частных интересов рассматривается на двух уровнях – правотворчества и правоприменения. Отмечается, что в идеале баланс интересов должен устанавливаться на уровне правотворчества и предусматривать такой способ формулирования законодателем уголовно-правовых норм, при котором они отражали бы оптимальное сочетание общественных и частных интересов и соразмерность степени важности интересов и усилий, затрачиваемых на их обеспечение. Что касается правоприменительного уровня, то его назначение состоит в том, чтобы не только сохранить установленный на законодательном уровне баланс общественных и частных

интересов, но и восстановить его в случае, когда по определенным причинам не удалось обеспечить баланс интересов на законодательном уровне. На примере анализа конкретных уголовно-правовых предписаний демонстрируются случаи нарушения баланса общественных и частных интересов и анализируются возможности его восстановления на уровне правоприменения.

Ключевые слова: общественный интерес, частный интерес, равновесие, конфликт интересов, баланс интересов, компромисс.

Netesa N. V. Public and private interests in criminal law: the question of finding a balance

The scientific article is devoted to the study of the balance of public and private interests in criminal law. It is noted that in the legal literature various terms («poise», «balance», «compromise», «harmonization») are used to describe the forms of combining public and private interests in legal regulation, which are often used as synonyms. It is proved that the term «balance» is the most optimal for the needs of criminal law, as it fills the content of the ratio of public and private interests and reflects the specifics of the object of criminal and legal protection, which is the most important public relations to ensure national security, public safety, the environment, public health, security of the peace and safety of mankind, etc. On the basis of the analysis, it is concluded that the balance of interests in criminal law does not mean a state of equilibrium between public and private interests, but suggests an optimal combination that allows the possibility of establishing a priority in protecting the most vulnerable social interests (whether private or public). The article emphasizes that the establishment of a balance of public and private interests in criminal law requires compliance with a number of basic constitutional principles, such as equality, proportionality, inadmissibility of excessive and disproportionate restriction of human rights and freedoms, social justice, taking into account the decisions of the European Court of Human Rights. At the same time, the issue of the balance of public and private interests is examined at two levels – lawmaking and law enforcement. It is noted that, ideally, the balance of interests should be established at the level of lawmaking and provide for such a way for the legislator to formulate criminal law norms in which they reflect the optimal combination of public and private interests and the proportionality of the importance of interests and efforts spent on securing them. As for the law enforcement level, its purpose is not only to maintain the balance of public and private interests established at the legislative level, but also to restore it in the event that for certain reasons it was not possible to ensure a balance of interests at the legislative level. On the example of some criminal and legal norms imbalance of public and private interests are demonstrated, and the possibilities of its restoration at the level of law enforcement are analyzed.

Key words: public interest, private interest, equilibrium, conflict of interests, balance of interests, compromise.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 3 від 01.03.2017 р.).